

A DIMDI-re visszavezethető folyóiratmegrendelések részaránya a vizsgált időszak (1978 januártól szeptemberig) összes irodalmi igényei között 22,2%, a kielégíthető irodalmi igények részaránya pedig 79,9% volt. Mivel a DIMDI on-line irodalomkutatásból származó kielégítetlen rendelések a ranglistán a 2. helyet foglalták el, az ulmi Egyetemi Könyvtár szükségesnek látta az állományában lévő folyóiratok forgalmának elemzését az esetleges változtatás érdekében.

A forgalom alakulása (1970–1978)

a) A forgalom növekedése a megelőző évhez viszonyítva

1970/1969:	11%	1975/1974:	1,6%
1971/1970:	72%	1976/1975:	17,5%
1972/1971:	44,5%	1977/1976:	7,98%
1973/1972:	27%	1978/1977:	19,61%
1974/1973:	27%		

Az irodalomkutatás a keresések számát tekintve a következőképpen alakult:

1970:	20	1973:	74	1976:	1274
1971:	72	1974:	58	1977:	1209
1972:	51	1975:	115	1978:	1280

Az adatokból megállapítható, hogy az on-line irodalomkutatás révén az információellátásban mutatkozó mennyiségi növekedés a könyvtárállomány szabadpolcos elhelyezés (60%) ellenére sem vezetett a forgalom növekedéséhez.

b) A könyvtár és a (DIMDI) on-line irodalomkutatás igénybevételeinek kapcsolata

Az állandó folyóiratkölszönzők 90%-a, az intenzív könyv (monográfia) kölcsönzők 68,18%-a DIMDI-használó. A folyóiratkölszönzők 55,5%-a legalább egy tartós megbízást adott.

/REHM, M. – UMSTÄTTER, W.: *Auswirkungen einer On-line-Literaturdokumentation auf eine Hochschulbibliothek = DFW Dokumentation-Information*, 27. köt. 2. sz. 1979. p. 43–46./

(Vermeš Mária)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSGÉPESÍTÉS

Miniszámítógépek könyvtárakban és információs intézményekben

Az elmúlt években jelentősen megnőtt az érdeklődés a számítógépek könyvtári és tájékoztatási alkalmazása iránt, a fejlődés – különösen kisebb intézményekben – azonban nincs arányban ezzel az érdeklődéssel. A legfőbb akadály, hogy a berendezések drágák és nehezen hozzáférhetők; kevés a készen beszerezhető programcsomag; a saját software-fejlesztés nagyon költséges; drága az adatok visszamenőleges konverziója is.

Legújabbán a számítástechnikai kifejezések szótára egy új szóval bővült: a *mikroprocesszorral*. Ez olyan számítógépi feldolgozó egység, amely a modern elektronika jóvoltából rendkívül csekély helyet vesz igénybe. Ma már a legtöbb mikroprocesszort valamilyen számítógépes rendszerbe építik be, de egyre gyakoribb az olyan feldolgozó egység is, amely ugyanúgy használható, mint a miniszámítógép.

Miniszámítógépek és kapcsolatok a nagy gépi rendszerekhez

Az elektronikus számítógép a fejlesztés kezdetén (a második világháborút követő években) még rendkívül

drága volt, s ezért távlatilag is csak szűk körű alkalmazására gondoltak. A kereskedelmi forgalomba hozott első miniszámítógépnek az 1960-ban forgalmazott PDP-1 tekinthető, noha mai rokonaihoz képest még meglehetősen terjedelmes volt. A jelenleg már általánosan elterjedt DEC LSI-11 mikroprocesszor ugyanakkor egyetlen, 25x13 cm méretű lapon helyezkedik el.

A számítógépipar szövívői számára állandó probléma a miniszámítógépek és a nagy gépi rendszerek közti különbségek meghatározása és sokan úgy vélik, hogy ez kvantitatív tényezők alapján nem is lehetséges. A laikus számára azonban főként ez az érthetőbb, s az elhatárolás – ha nem is nagyon élesen – de az alábbi szempontok szerint lehetséges: *fizikai méret; teljesítmény; perifériák; software; üzemeltetés; környezet; karbantartás; beszerezhetőség; ár; hatások*.

A nagy miniszámítógép és a viszonylag kisebb gépi rendszerek összehasonlításakor szinte eltűnik a különbség, de általában lehetséges az elhatárolás.

Fizikai méret

A kis méretű számítógépnek perifériái is rendszerint kicsik: 3x4 méteres alapterületen általában már egy nagyobb miniszámítógép-rendszer is elhelyezhető. Kis

mérete ellenére a miniszámítógép súlyos, ezért a súlyt hordozó fődémnek kellő teherbíróképességgel kell rendelkeznie. A nagy gépi rendszerek és perifériáik többnyire számos terjedelmes, önálló szekrényt foglalnak el.

Teljesítmény

A számítógépek teljesítménye a következő tényezők-től függ:

a számítógép tervezésének és programozásának színvonala,

a készen beszerzett software hatékonysága és

a gép teljesítő képessége.

Csupán a harmadik tényezőre szorítkozva nem található egyetlen olyan mérőszám, amellyel a teljesítmény jellemezhető volna. A processzor teljesítményét számos elem befolyásolja, pl. a memória mérete és típusa; a ciklusidő; a szóhosszúság; a memória címzési rendszere; a regiszterek száma és mérete; az utasítások száma és típusa; az utasítás és várakozás aránya, multiprogramozási lehetőség; a virtuális tárolókapacitás; a periféria-kapcsolatok. Bibliográfiai alkalmazások esetén a legfontosabbnak tűnő két elem az *utasítások száma és típusa, valamint a perifériák és kapcsolatok nagysága, ill. terjedelme.*

A miniszámítógépek *utasítás-rendszere* általában szűkebb s az egyes utasítások nem lehetnek túlságosan bonyolultak. De éppen a bibliográfiai alkalmazás esetén a bonyolult aritmetikai lehetőségek sokkal kevésbé fontosak, mint a jó, karakterlánc-kezelő utasítások.

A *periféria-kapcsolatok* adatátvittele miniszámítógépeknél rendszerint lassabban, általában egyetlen csatornán történik.

A miniszámítógépek tipikus szóhosszúsága 16 bit (azaz egy szóban két karakter fér el), bár vannak 32 bit szóhosszúsággal dolgozó gépek is. Ennek megfelelően a direkt memória-címzés rendszerint csak 64 K-ig lehetséges (nagy gépi rendszereknél ez a határ 4 megabyte-ig mehet). A miniszámítógépek maximális memória-kapacitása általában 256 Kszó, nagy gépeknél (a virtuális memóriával együtt) ez 16 megabyte körüli.

Perifériák

Bár a miniszámítógépekhez kapcsolódó perifériák rendszerint lassúbbak és egyszerűbbek, választékuk nagyobb, mint a nagy gépi rendszereké.

Software

A gépi software rendszerint három vonatkozásban vizsgálható: *operációs rendszerek, programnyelvek, programozási segédeszközök.*

A miniszámítógépek *operációs rendszere* – szemben a nagy gépi rendszerekkel – ritkán univerzális, inkább több kis, specializált operációs rendszerből áll, s az on-line program vezérlését is tartalmazza (a miniszámítógépek alapvetően on-line üzemmódra készülnek).

A miniszámítógépeken alkalmazható *programnyelvek* köre egyre bővebb, de az ezekhez szükséges compilerok szintje gyakran alacsony, a diagnosztikai segédeszközök száma kicsi, kevés a választási lehetőség is.

Hasonlóan hátrányos a miniszámítógépek helyzete a *programozási segédeszközök*et illetően is, bár néhány kategóriánál (pl. Data Base Management System) ez a helyzet gyorsan változik.

Üzemeltetés

A miniszámítógépek *üzemeltetése általában egyszerű*: a nagy gépi rendszerekhez képest sokkal kevesebb az ellenőrző gomb és kapcsoló; az operációs rendszer egyszerűbb; kevesebb és egyszerűbb periféria van; általában egyetlen feladattípus hosszabb időn át való megoldására szolgálnak. Ennek megfelelően az operátor egyéb feladatokat is végezhet, s rövidebb betanulási időre van szüksége.

Környezet

A nagy gépi berendezéseket többnyire a számítógépek céljaira létesített, teljesen zárt, légkondicionált helyiségekben kell üzemeltetni. A megfelelő környezeti feltételek megteremtése mintegy 25–150 ezer fontba kerül. A miniszámítógépek többségét viszont a legáltalánosabb *irodai környezetben* helyezhetik el, legfeljebb olcsó ipari szellőzést igényelnek.

Hasonlóképpen könnyebb a helyzet az áramellátásnál is. Kis és közepes méretek esetén a *hálózat rendszerint megfelelő*, ritkán kell 3-fázisú áramot biztosítani. A zajproblémák viszont a miniszámítógépek esetében sem hagyhatók figyelmen kívül, különösen sornymotatók, kártyaolvasók stb. alkalmazásakor.

Karbantartás

Miniszámítógépekre olyan *karbantartási szerződés* szokás kötni, amely a javítások mellett havonként vagy negyedévenkénti ellenőrzésre is kiterjed. Nagy gépi rendszereknél viszont a hetenkénti ellenőrzés is gyakran szükséges. A karbantartás költsége általában 10% körüli, de nagymértékben függ az igényelt szerviz jellemzőitől (pl. javítások gyorsasága).

A rendszer-software általában megbízható, de új változatok kibocsátása esetén ez romolhat. Gyakori az olyan szerződés, amely féléves garanciát nyújt a software-re. Programcsomag esetén folyamatos karbantartásra vonatkozó megállapodás is köthető, ez esetben a változásokat a használó automatikusan megkapja.

Beszerezhetőség

Míg a nagy gépi rendszerek csaknem kizárólag újonnan, a gyártó vagy a bérbeadó cégtől szerezhetők be, addig a miniszámítógépek esetében három lehetőség van:

vásárlás a gyártótól (ez egyelőre viszonylag ritka);

vásárlás a rendszer-kereskedőtől, akik (közvetítőként) komplett, csomagszerűen árusított rendszereket értékesítenek;

vásárlás a rendszer-szolgáltatótól, akik a használó igényeinek megfelelő rendszer összeállítását és beépítését vállalják.

A miniszámítógép perifériái a szakosított kereskedelemben is beszerezhetők, ezt azonban – a terminálokat kivéve – csak technikailag jól felkészült használóknak lehet javasolni.

A berendezések ára

A nagy gépi rendszerek ára minimálisan 100 ezer font, de a jelentős teljesítményűeké félmillió és kétmillió font közé eshet. Ugyanakkor a kis és közepes méretű miniszámítógépek ára 2500 és 25 ezer font közt van, s a legnagyobbak sem igen haladják meg az 50 ezer fontot.

A kiegészítő memória byte-onkénti ára ugyan nem tér el lényegesen, de miniszámítógépeknél a legkisebb bővítési egység mintegy 8 Kbyte lehet, nagy gépeknél viszont ez 256 Kbyte körüli.

A perifériák ára csak látszólag kisebb, ezek ugyanis lassúbbak és egyszerűbbek is, mint a nagy gépi rendszereknél.

Hatások

Sok intézmény azzal igazolta a miniszámítógép beszerzését, hogy az olcsó és egyszerűen használható. Minthogy azonban az esetek nagy részében az alkalmazás rendszerint csak egyetlen területre terjedt ki, sokan úgy vélték, hogy a miniszámítógép másként nem is használható.

A miniszámítógépek általában sokkal *alkalmasabbak on-line, mint batch üzemmódra*. Emiatt, de azért is, mert a miniszámítógép általában a használó szervezeti egység közvetlen irányítása alatt működik, általában a gépi munkák gyorsabb elintézését teszi lehetővé.

Alkalmazások és software

Könyvtári és információs munkában a legfontosabb felhasználási módok:

Katalogizálás, azaz adatok rögzítése, indexelése és bevitele a gépi rendszerbe; alapvető fontosságú a legtöbb további alkalmazás számára. Helyi döntést igényel, hogy

a könyvtár mely adatok feldolgozását végzi el, illetve melyeket vesz át külső szolgáltatásokból.

Információkeresés, amely lehet retrospektív (a teljes adattár alapján, ad hoc jelleggel) vagy szelektív információterjesztés (az adattár gyarapodása alapján, folyamatosan). Történhet on-line üzemmódban (kihasználva a menetközi módosítás lehetőségeit), vagy off-line.

Indexek előállítása és kiírása, amire még magas fokon automatizált rendszerekben is szükség lehet. Történhet sornyomtatóval, vagy – COM eljárással – mikrofilmen.

Kölcsönzési nyilvántartás, általában kiegészítve az olvasók nyilvántartásával, a késedelmes kölcsönzések jelzésével stb. Kisebb könyvtárakban billentyűzetes terminállal, vagy akár off-line is lehetséges, de nagy könyvtárak esetében speciális berendezések (pl. vonalkódos jelölvasó) is szükségesek lehetnek. Ez utóbbi berendezések rendszerint mini- vagy miniszámítógépbe vannak beépítve, más célokra ritkán használhatók.

Gyarapítás-nyilvántartás. Könyvek esetében rendszerint egyszerű vásárlási nyilvántartás, de időszaki kiadványoknál a számonkénti érkeztetés nyilvántartása is szükséges.

Vezetés, irányítás. Néhol nem több, mint a könyvtárhasználat statisztikai elemzése, másutt viszont igen bonyolult irányítási rendszert szolgál ki.

Az alkalmazásokhoz szükséges software néha *programcsomagként beszerezhető*, de sokszor házon belül állítandó elő; a készen vett programcsomag is többnyire módosításra szorul. Miniszámítógépekhez sajnálatosan kevés könyvtárgépesítési program kapható, s a programcsomagok nagy része erősen géphez kötött (tiszteltre-méltó kivétel az AERE Harwell cég STATUS információkereső programcsomagja). Információkeresési célokra még – szerény választékban – van készen átvehető program, de a többi alkalmazási területen a helyzet egyelőre távolról sem kielégítő.

HYMAN, M.: The role of minicomputers in libraries and information units. = Aslib Proceedings, 30. köt. 10–11. sz. 1978. p. 373–382./

(Sárdy Péter)

A számítógépes közzététel előnye
a Merck Index példáján

Az amerikai *Merck Index* gyógyszerek, vegyszerek és biológiai hatóanyagok nemzetközileg elismert enciklopédiája, kb. 150 ezer példányban jelenik meg. Hozzá-